

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TURİZM SİSTEMİNDEKİ İŞLEVLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Serhat HARMAN

Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Turizm Fakültesi, sharman@adanabtu.edu.tr

Özet

Sivil toplum kuruluşları, belirledikleri idealler çerçevesinde, birçok farklı alanda faaliyet göstermektedirler. Turizm, gerek turizm faaliyetine katılan kişi sayısı gerekse de yarattığı ekonomik büyüklük nedeniyle, küresel bir olay haline gelmiştir. Bu nedenle, sivil toplum kuruluşlarının, turizm ve turizm ile ilgili konulara değinmemesi veya turizm alanında faaliyet göstermemeleri beklenemez. Dünya ve ülkemizde turizm alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayısı her geçen yıl artmaktadır. Kuramsal inceleme niteliğindeki bu çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının turizm sistemindeki işlevleri; turizm politikası ve planlaması, turizm pazarlaması, sürdürülebilir turizm kalkınması ve turizm araştırmaları ve eğitimi başlıklarında irdelenmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının turizm politikası ve planlaması bakımından başta gelen işlevi, yerel halkın turizm planlaması sürecine dahil edilmesi iken, turizm pazarlaması açısından ise destinasyon tanıtımına katkı sağlamalarıdır. Çalışma kapsamında sivil toplum kuruluşlarının turizm eğitimi ve araştırmaları bakımından da önemli işlevleri olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sonunda, kamu otoriteleri ve turizm işletmecilerine çeşitli öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşları, Turizm Politikası ve Planlaması, Turizm Pazarlaması, Sürdürülebilir Turizm, Turizm Araştırmaları, İşlevler

A THEORETICAL REVIEW ON FUNCTIONS OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE TOURISM SYSTEM

Abstract

Non-Governmental Organizations operate in many fields within in the framework of ideals which they determined. Tourism has become a global phenomenon because of both the number people involved in tourism activities and its economic size. Therefore, not dealing with tourism or topics related the tourism cannot be expected from non-governmental organizations. Number of non-governmental organizations operating in tourism field is rising every year. Within nature of theoretical review, in this study, functions of non-governmental organization in tourism system were analysed with regard to tourism policy and planning, tourism marketing, sustainable tourism development and tourism researches and education. Main function of NGO's in terms of tourism policy and planning is reinforcing resident participation in tourism planning process. In terms of tourism NGOs assist in destination promotion campaigns. It was also found in the study that NGOs play significant roles in tourism education and research. In the conclusion of the study, several recommendations for public authorities and tourism businesses have been introduced.

Keywords: Non-Governmental Organizations, Tourism policy and planning, Tourism marketing, Sustainable tourism, Tourism researches, Functions

Giriş

Turizm, insanların kişisel veya iş/mesleki amaçlarla sürekli yaşadıkları yerden başka ülkelere veya yerlere hareketlilikleri sonucu ortaya çıkan sosyal, kültürel ve ekonomik bir olaydır (<http://media.unwto.org/en/content/understanding-tourism-basic-glossary>). Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) verilerine göre 2013 yılında uluslararası seyahate çıkan kişi sayısı 1 Milyar 87 Milyon'a ulaşmıştır. Örgüt, uluslararası seyahate çıkan kişi sayısının 2014 yılında, % 4 ile % 4,5'lik bir artış göstereceğini ön görmektedir (<http://www.unwto.org>). Öte yandan, Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin (World Travel and Tourism Council) 2013 yılı raporlarına göre, 2012 yılında dünyada turizm ve seyahat endüstrinin doğrudan veya dolaylı olarak yarattığı toplam ekonomik büyüklük 6,6 Trilyon Dolara ulaşmış ve 101 Milyon kişiye istihdam olanağı yaratmıştır (www.wttc.org).

Goeldner ve Ritchie (2012: 9) turizm sisteminin oldukça karmaşık bir sistem olduğunu ve bu sistemin birçok bileşeni bulunduğunu belirtmektedirler. Yazarlar, turizm sistemini oluşturan bileşenleri; turist, doğal kaynaklar, doğal çevre, insan yapımı fiziksel çevre, turizm endüstrisinin alt sektörleri (eğlence sektörü, etkinlik sektörü, konaklama sektörü, ulaştırma sektörü, turizm hizmetleri sektörü, çekicilikler sektörü, açık hava rekreasyon sektörü, seyahat ticareti sektörü ve yiyecek-içecek sektörü), misafirperverlik, yönetim, planlama, teknoloji ve kültür şeklinde sıralamışlardır. Turizm sisteminde bu denli fazla sayıda ve türdeki bileşen bulunduğundan turizm sisteminin yönetilmesinde, bileşenler arasındaki ve bileşenlerin kendi içindeki koordinasyonun/uyumun sağlanmasında yalnızca devletin veya özel sektör kuruluşlarının işlevleri sınırlanabilmektedir. Bu noktada, turizm sisteminde sivil toplum kuruluşlarına ihtiyaç ortaya çıkmakta ve sivil toplum kuruluşları bir dizi işlevi yerine getirmektedirler.

Sivil toplum kuruluşları; toplum yararına çalışan, demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan, kâr amacı gütmeyen, devletten bağımsız hareket edebilen, bireylerin ortak amaç ve hedefleri açısından değerlendirildiğinde ise siyasal idareyi ve yönetimi kamuoyu oluşturmak suretiyle etkileyebilen bir örgütlenme türüdür (Güneş, 2006'dan aktaran Akatay ve Harman, 2014: 2). Kuramsal inceleme niteliğindeki bu çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının turizm sistemindeki işlevleri; Dünya'dan ve Türkiye'den örnekler sunularak, turizm politikası ve planlaması, turizm pazarlaması, sürdürülebilir turizm kalkınması ve turizm araştırmaları ve eğitimi bakımından incelenmiştir. Turizme ilişkin alan yazın incelendiğinde, sivil toplum kuruluşlarının turizm sistemindeki sıralanan işlevlerini bütüncül bir bakış açısı ile ele alan çok az sayıda çalışma bulunduğundan, bu çalışmanın turizm alan yazınına katkı sağlaması olasıdır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Tanımı ve Çeşitleri

Sivil toplum kuruluşları; yurttaşların ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak talep vb. temelinde gönüllü olarak bir araya gelmek suretiyle, devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanda meydana getirdikleri dernek, vakıf, sivil girişim, platform, ilişki ağı ve benzerlerinden oluşan biçimsel, biçimsel olmayan, geçici, esnek örgütlenmeler ya da yapılar ve etkinlikler olarak

tanımlanabilirler (Akatay ve Harman, 2014: 45). Sivil toplum kuruluşları, ilgili alan yazında farklı şekillerde adlandırılabilirler. Örneğin; “hükümet-dışı kuruluşlar” (non-governmental organizations), “vergiden muaf kuruluşlar” (tax-exempt organizations), “gönüllü kuruluşlar” (voluntary organizations). “kâr amacı gütmeyen kuruluşlar (non-profit organizations), “üçüncü sektör” (third sector) gibi terimler sivil toplum kuruluşlarını adlandırmak için kullanılabilirler (Özdemir, 2004: 101-102).

Sivil toplum kuruluşları değişik şekilde sınıflandırılabilirler. Sivil toplum kuruluşları sınıflandırılırken dikkate alınan birçok husus bulunmaktadır. Örneğin, sivil toplumu kuruluşlarını özel ile kamu arasındaki alan olarak konumlandıran Avrupa Birliği, toplumsal ve ekonomik konularda rol oynayan tüketici kurumlarını; ortak amaç çerçevesinde insanları bir araya getiren hükümet dışı toplulukları (çevre, insan hakları, hayır kurumları gibi); dinsel toplulukları; yerel girişimleri; gençlik kuruluşlarını ve hatta aile birliklerine kadar insanların dâhil oldukları tüm kuruluşları sivil toplum kuruluşu olarak kabul etmektedir (Akatay ve Harman, 2014: 47). Buna ek olarak, Avrupa Komisyonunun resmi bir istişare organı olan CONECCS siyasi partilerin dışındaki bazı oluşumları da sivil toplum kuruluşu kapsamına almaktadır. Bunlar; ticaret birlikleri, sendikalar, işveren kuruluşları, profesyonel federasyonlar, hizmet ve üretim birlikleri, hükümet dışı kuruluşlar, yerel yönetimlerin birliklerinin bir araya gelerek kurdukları örgütler, politik ilgi grupları, dinsel ilgi grupları, öğrenci birlikleri gibi örgütler olabilmektedir (Akatay ve Harman, 2014: 47).

Sivil toplum kuruluşları çok değişik alanlarda faaliyet gösterebilmektedirler, Dünya'daki sivil toplum kuruluşlarının üye olabildikleri Dünya Sivil Toplum Kuruluşları Birliği'nin (World Association of Non-Governmental Organizations) sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarına yapmış olduğu sınıflandırmaya göre, sivil toplum kuruluşları, 28 farklı alanda faaliyet gösterebilmektedirler. Bu faaliyet alanları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyet Alanları

FAALİYET ALANLARI	FAALİYET ALANLARI
Yaşlanma	Yerli İnsanlar
Hayvan Sağlığı ve Hakları	Uluslararası Örgütler
Tarım ve Gıda	İşgücü
İşletme ve Ekonomi Politik	Hukuk ve Yasal Meseleler
Çocuklar ve Gençler	Narkotik, Uyuşturucular, Suç
İletişim ve Medya	Barış ve Güvenlik
Çatışma Çözümü	Nüfus ve İnsan Yerleşimi
Kalkınma	Siğınmacılar
Eğitim	Yardım Hizmeti Veren Kuruluşlar
Çevre	Din, İnanç ve Ahlak
Aile	Bilim ve Teknoloji
Sağlık ve Beslenme	Sosyal ve Kültürel Gelişim
İnsan Hakları	Spor ve Rekreasyon/Ulaşım
Kadının Statüsü ve Konu ile İlgili Sorunlar	Ticaret ve Uluslararası Finans

Kaynak: <http://www.wango.org/resources.aspx?section=ngodir> den yararlanılarak hazırlanmıştır. Erişim Tarihi: 10.02.2014

Türkiye’de sivil toplum kuruluşları yasal bakımdan dört farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır (Yıldırım, 2004: 42):

- Temsilcisi oldukları kesimlerinin sosyo-ekonomik hak ve çıkarlarını savunmak amacıyla “yasa gereği” kurulan (Barolar, Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Ziraat Odası, Meslek kuruluşları, Kooperatifler, vb. gibi) kuruluşlar,

-Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının temsilcilikleri yasal olarak kurulması zorunlu olmayan, ancak demokratik hukuk devletinde varlığı bir başka yapıyla ikame edilmesi güç olan ve temsilcisi olduğu toplum kesimlerinin öncelikli hak ve çıkarlarını korumak amacıyla güden işçi veya işveren sendikaları gibi kuruluşlar,

-Kurulması zorunlu olmamakla birlikte yine yasalar çerçevesinde oluşturulan ve genellikle demokrasi, insan hakları, kadın sorunları, eğitim, sağlık, barış, çevre ve ekonomik haklar ile öncelikler çerçevesinde etkinlik gösteren “gönüllü” dernek, vakıf veya benzeri kuruluşlar,

-Esnek, geçici ve biçimsel olmayan bir yapıda ve gönüllülük esasına göre meydana getirilen hemşeri dernekleri, üniversite platformları gibi “vatandaş inisiyatifi” içerikli oluşumlar.

Yasal bakımdan dört şekilde sınıflandırılan ve ülkemizde yaygın olan sivil toplum kuruluşlarını kısaca tanımlamak yararlı olacaktır. Dernekler, belirli bir misyonu gerçekleştirmek için kurulan yasal topluluklardır. Dernek, kazanç paylaşma dışında, belirli bir ortak gayeyi gerçekleştirmek üzere en az yedi gerçek kişinin bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip demokratik sivil toplum kuruluşlarıdır (Bekmezci ve diğer., 2004 ve <http://www.dernekler.gov.tr/tr/Mevzuat/kanun/5253-Dernekler-Kanunu.aspx>). Vakıflar ise, ait oldukları toplumun sosyal bünyesi, kültürel yapısı ve değerlerinden doğmuşlardır. Başka bir ifadeyle, bireysel ve toplumsal ihtiyaçların ve arzuların karşılanmasını sağlayan değerlerin hayata geçirilmesini amaçlayan kuruluşlardır (Erşahin, 2003 ve <http://www.vgm.gov.tr/icerikdetay.aspx?id=62>).

Sendikalar en genel ifadeyle, işçi sınıfının ekonomik ve toplumsal alanlardaki hak ve çıkarlarını savunan, yaşam ve çalışma koşullarını geliştirmeyi amaçlayan mesleki örgütlerdir. Diğer bir ifadeyle, işçi ve işverenlerin iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular bakımından çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla aralarında kurdukları örgütlerdir (Sabuncuoğlu, 2000). Meslek odaları ise belli bir mesleğe mensup olan bireylerin müşterek ihtiyaçlarını gidermek, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleriyle ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü, güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplinini ve ahlakını korumak amacıyla gerekli gördüğü teşebbüs ve faaliyetlerde bulunan kuruluşlardır (Bekmezci ve diğer., 2004: 136).

Kooperatifler, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nda şöyle tanımlanmaktadır: Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllerdir (Güder, 2004: 13). Siyasi partiler kâr amacı

gütmeyen ve izin almaksızın gönüllü olarak kurulan oluşumlardır (Akatay ve Harman 2014). Bu yönüyle sivil toplum kuruluşları ile benzerlik göstermektedirler. Üyelik açısından zorunlulukları yoktur. Siyasi partiler siyasi iktidarı elde etmek için kurulmaktadır ve siyasi faaliyetlerin dışında faaliyette bulunmamaktadırlar.

Sivil toplum kuruluşları farklı şekillerde sınıflandırılırsa da, sahip oldukları bir takım ortak özellikler bulunmaktadır. Akatay ve Harman (2014) sivil toplum kuruluşlarının sahip oldukları ortak özellikleri; kar amacı gütmemek, bağımsız olma (özerklik), gönüllülük temelli olma ve bir vizyona diğer bir ifade ile ideale sahip olma şeklinde sıralamışlardır.

Turizm Sisteminde Sivil Toplum Kuruluşları ve İşlevleri

Turizm sisteminin, birçok farklı kesim ve bileşenden oluşması, turizm sistemi içinde birçok paydaşın bulunmasına neden olmaktadır. Goeldner ve Ritchie'nin (2012: 327) çalışmasına göre, bir turizm destinasyonunda dokuz tip turizm paydaşı bulunabilmektedir. Bu paydaşlar; destinasyonda ev sahipliği yapan yerel halk, yerel/bölgesel/ülkesel düzeyde kamu yönetimi, yerel/bölgesel/ülkesel düzeyde çevresel gruplar, gönübirlikçi ziyaretçiler, uzak destinasyonlardan gelen turistler, turizm endüstrisinin alt sektörlerinin temsilcileri, destinasyon yönetim örgütleri, kültürel miras grupları, sosyal/sağlık/eğitim grupları şeklinde sıralanabilir.

Turizm sistemi içinde yer alan paydaş gruplarının her birinin, faaliyet gösterdikleri destinasyondaki turizm endüstrisinden beklentileri ve turizm endüstrisine bakışları birbirinden farklı olabilmektedir. Örneğin, turizm endüstrisinin alt sektörlerinde yer alan paydaş grupları, destinasyona gelen turist sayısı arttıkça işletmelerine gelen turist/ziyaretçi sayısı artacağından, turizme karşı olumlu tutum sergileyebilirlerken, o destinasyondaki çevreci örgütler, destinasyona gelen turist/ziyaretçi sayısının artması ile doğal çevre üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkabileceğinden, turizm endüstrisine yönelik, olumsuz tutum içinde olabilmektedirler. Hayatın birçok alanında önemli rolleri bulunan sivil toplum örgütlerinin (Holden ve Mason, 2005: 421), çok farklı kesimlerden paydaşların bulunduğu turizm sistemi içinde de gerek paydaşlar arasındaki koordinasyonun sağlanması, gerekse de turizm sisteminin işleyişi bakımından önemli rollerinin bulunduğu söylenebilir.

Simpson (2008: 7) turizm sistemi içinde sivil toplum kuruluşlarının bir takım pozitif rolleri olduğunu belirtmektedir. Yazar, bu roller; destinasyonlardaki yerel halkın yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik projelerin hazırlanması ve yürütülmesi, gelir düzeyindeki eşitsizliğin giderilmesi, destinasyon yönetimi konusunda danışmanlık sunulması, turizm yerel halk üzerindeki olumlu etkilerinin geliştirilmesi şeklinde sıralamıştır. Ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının destinasyonların yönetiminde şeffaflık, hesap verebilirlik ve kaynak paylaşımı konularında önemli rollere sahip olduğu da söylenebilir. Lovelock (2003) turizm sisteminde iş birliğinin oldukça önem arz ettiğini ve turizm sisteminde paydaşlar arası koordinasyonun sağlanmasında sivil toplum kuruluşlarının önemini işaret etmektedir.

Barnett (1999: 49) turizmin yalnızca doğal çevre üzerinde etkilerinin bulunmadığını, doğal çevre üzerindeki etkilerin yanı sıra, doğrudan yerel halk ve destinasyondaki sosyo-kültürel yapı üzerinde etkileri bulunduğunu da ifade etmektedir. Bu nedenle, sivil toplum kuruluşlarının turizm ve turizm ile ilgili konularda belirledikleri idealler çerçevesinde faaliyet göstermeleri olasıdır. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun 1999 yılında hazırlanmış olduğu "Sürdürülebilir Turizm: Sivil Toplum Örgütleri Perspektifi" raporu incelendiğinde sürdürülebilir bir turizm gelişiminin sağlanabilmesi için sivil toplum kuruluşlarının turizm sisteminin ayrılmaz bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun raporunda turizmin, yerel halk ve doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesinde sivil toplum kuruluşlarına önemli görev düştüğü ifade edilmektedir (<http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/ngo4.pdf>).

Artan çevresel duyarlılık ile birlikte Dünyada ve Türkiye'de turizm alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayısının arttığını söylemek olanaklıdır. Dünya'da turizm ile ilgili sivil toplum kuruluşlarından örnekler vermek gerekirse; Birleşik Krallıklar kaynaklı, Tourism Concern, Hong Kong kaynaklı Ecumenical Coalition on Third World Tourism, Conversation International, Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF), Wildlife Preservation Trust, Yerel Gündem 21, vb. sivil toplum kuruluşları turizm alanında önde gelen sivil toplum kuruluşlarıdır.

Türkiye'de turizm konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları da dernek, birlik veya federasyon gibi değişik örgütlenme biçimlerinde faaliyet gösterebilmektedir. Örneğin, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin (STGM) sivil toplum kuruluşları veri tabanında arama yapıldığında, adında "turizm" kelimesi geçen sivil toplum örgütü sayısı 137 iken, aynı veri tabanında faaliyet alanını "turizm" olarak belirten sivil toplum kuruluşu sayısı 86'dır (www.stgm.org.tr/tr/stoveritabani). Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin veri tabanında kayıtlı olan turizm ile ilgili sivil toplum kuruluşlarından, en çok bilenenlerinin; Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), Türkiye Turizm Yazarları ve Gazetecileri Derneği (TUYED), Anadolu Turizm İşletmecileri Derneği (ATİD), Gençlik Turizm Derneği, Turizm Yatırımcıları Derneği (TYD), Turizm Dayanışma Vakfı (TUDAV), Çukurova Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği (ÇUKTOB) ve Türkiye Otelciler Federasyonu (TÜROFED) olduğu söylenebilir.

Holden ve Mason (2005: 421) turizm ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının odaklandığı konuların kimi zaman yerel, kimi zaman da ulusal düzeyde konular olabileceğini belirtmektedirler. Turizmle ilgili konularda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının, genelde turizme eleştirel bir perspektifle yaklaşabilirler. Ancak, Holden ve Mason'a (2005: 421) göre turizm sistemindeki sivil toplum kuruluşlarının, turizme dışarıdan eleştirel bir şekilde bakmak yerine, geliştirmiş oldukları projeler ile daha sürdürülebilir bir turizm sisteminin geliştirilmesinde önemli roller oynamaktadırlar. Çalışmada, sivil turizm toplum kuruluşlarının turizm sistemindeki işlevleri; turizm politikası ve planlaması, turizm pazarlaması,

sürdürülebilir turizm gelişim ve turizm araştırmaları ve eğitimi başlıklarında tartışılmıştır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Turizm Politikası ve Planlaması Bakımından İşlevleri

Turizm politikası ve planlaması, bir destinasyonun başarısı ve destinasyonda sürdürülebilir bir turizm gelişiminin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Goeldner ve Ritchie (2012: 326-327) turizm politikası ve planlamasını; bir turistik destinasyondaki uzun dönemli turizm gelişimi ve günlük hayatta turizmle ilgili meydana gelen olayları etkileyen bireysel veya kolektif kararlar için bir çerçeve oluşturmak üzere geliştirilen, yasalar, kurallar, ilkeler veya kalkınma stratejilerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Turizm politikası ve planlaması, turizm sistemi içinde altı temel işlevi yerine getirmektedir. Bu işlevler; turizm gelişimine ilişkin genel kuralları belirlemek, destinasyonda kabul edilebilecek turist aktiviteleri ve davranışlarına ilişkin genel çerçeveyi çizmek, destinasyondaki tüm turizm paydaşlarına yönlendirme ve onlara rehberlik etme, destinasyonda turizme özgü strateji ve hedefler konusunda konsensüsün sağlanmasına katkı sunma, turizm endüstrisinin ülke ekonomisi ve toplumun geneline olan katkısı konusundaki tartışmalar için çerçeve çizmek, turizm endüstrisinin diğer sektörlerle etkin bir iletişim içinde olmasını sağlama şeklinde sıralanabilir (Goeldner ve Ritchie, 2012: 328). Sivil toplum kuruluşlarının turizm politikası ve planlaması bakımından işlevleri; turizm paydaşları arasında iletişimin sağlanması, yerel halkın ve yerel paydaşların turizm planlaması sürecine dahil edilmesine ilişkin hususlarda ortaya çıkabilmektedir.

Turizm politikası ve planlaması bakımından değerlendirildiğinde, gelişmekte olan ülkelerde, kamu politikalarının oluşturulmasında merkeziyetçi bir bakış açısının egemen olduğu söylenebilir. Merkeziyetçi bakış açısının hakim olduğu ülkelerde üst yapı ve kamu hizmetlerine ilişkin kararlar merkezi hükümetlerce alınmaktadır (Yüksel, Bramwell ve Yüksel, 2005: 859). Bu durum, gelişmekte olan ülkelerde turizm politikaları geliştirilmesi ve destinasyon yönetimi konularında sıkıntıya neden olabilmektedir. Turizm ile ilgili politikalar geliştirilirken ve turizm planlarına ilişkin kararlar alınırken, destinasyonlarda “yönetişimin” sağlanabilmesi noktasında sivil toplum kuruluşlarına önemli roller düşmektedir.

Yönetişim temelinde bir turizm politikası geliştirme sürecinde, merkezi yönetimlerin sahip oldukları yetkilerin bir kısmını yerel aktörlere devretmesi gerekmektedir. Bu yetki devri noktasında, yerel düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları görev alabilmektedirler. Yönetişim temelli turizm politikalarının geliştirmesinde merkezi yönetimlerin yetki devri çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Yüksel, Bramwell ve Yüksel’in (2005) turizm politikası ve planlaması için önermiş olduğu yetki devri şekillerinin ikisinde, merkezi hükümet yetkilerini, doğrudan turizm ile ilgili bir sivil toplum kuruluşuna veya özel sektör, sivil toplum ve kamu sektörünün bir araya gelip oluşturduğu ortak bir yapıya devredilebilmektedir.

Yönetişimin esas alındığı turizm politikalarının geliştirilmesinde, önemli olan ikinci husus, yerel halkın katılımı ve politik meşruluktur. Yerel halkın politika

belirleme sürecine katkısı doğrudan halkın sürece katılımı ile olabileceği gibi, yerel sivil toplum kuruluşlarının politika yapım sürecinde etkin rol alması şeklinde de olabilmektedir. Ancak bunun başarıya ulaşabilmesi için destinasyonda sivil toplum kuruluşlarının veya yerel sosyal girişimlerin, politika yapım sürecine katılımına ilişkin bir geleneğin yerleşmiş olması oldukça önemlidir (Yüksel, Bramwell ve Yüksel, 2005: 867).

Tosun'a (2000: 613) göre özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yerel halkın turizm gelişimi sürecine katılımı; operasyonel, yapısal ve kültürel kısıtlayıcılar nedeni ile sekteye uğrayabilmektedir. Bürokrat tutumları, yerel halkın turizm gelişimi/planlaması sürecine katılmasını engelleyen yapısal kısıtlayıcılar içinde değerlendirilebilir. Bürokratların tutumlarına karşı, yerel halkın turizm ile ilgili karar alma süreçlerine katılımı konusunda faaliyet gösteren güçlü sivil toplum kuruluşlarının turizm politikası geliştirme sürecinde aktif rol almaları gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşları katılımcı bir turizm gelişimi sürecinde, yerel halka yasal ve teknik konularda destek sunulması, eğitimlerin verilmesi konularında destek sağlayabilmektedirler.

Araujo ve Bramwell'in (1999: 356-378) çalışması incelendiğinde, sivil toplum kuruluşlarının bütüncül turizm planlamasının hayata geçirilmesinde önemli roller üstlendikleri anlaşılmaktadır. Yazarlar çalışmalarında, Brezilya'nın Kuzey Doğusundaki Costa Dourada yöresinde, bütüncül turizm planlaması faaliyetlerini incelemişlerdir. Costa Dourada turizm planlaması yapılırken, hem ulusal, hem de yerel düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları turizm planlaması toplantılarına katılmışlardır. Toplantılara katılan ve turizm ile ilgili sivil toplum kuruluşları içinde en aktif olan grup çevreci sivil toplum kuruluşlarıdır.

Burns (2004: 24-43) "Turizm Planlaması: Üçüncü Bir Yol? (Tourism Planning: A Third Way?) başlıklı makalesinde, turizm planlamasına yönelik bir model önermiştir. Burns'ün modeline göre, destinasyonlar için turizm planları oluşturulurken, yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki turizm hedefleri belirlendikten sonra, planlama sürecine toplumun her kesiminden insanın katılımının sağlanabilmesi için, destinasyondaki sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü, yerel ölçekte faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, yerel halka yakın olduklarından, yerel halkın sorunlarını daha yakından takip edebilmekte ve bu sorunların turizm planlaması sürecinde dikkate alınmasına katkı sağlayabilmektedirler.

Sivil toplum kuruluşlarının turizm politikası ve planlaması faaliyetlerine katılımlarına ilişkin çeşitli örnekler vermek yararlı olacaktır. Yüksel, Bramwell ve Yüksel (2005) Antalya, Belek'te turizm gelişimi sürecini incelemişlerdir. Yazarların çalışmasına göre, Belek'te turizm gelişimi çalışmalarına etkin olarak katılan sivil toplum kuruluşları, Belek Turizm Yatırımcıları Ortak Girişimi ve Doğal Hayatı Koruma Derneği'dir. Bircan ve diğer., (2010: 27) Beypazarı'nda sürdürülebilir turizm gelişimi sürecini irdelenmişlerdir. Bircan vd.'nin (2010) çalışmasına göre, Beypazarı'nda sürdürülebilir turizm planlaması sürecinde rol oynayan başlıca sivil toplum kuruluşları; Beypazarı Kent Konseyi, Doğa Derneği, ÇEKÜL Vakfı(Çevre ve

Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı), TÜSİAD (Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği), Tarihi Kentler Birliği şeklinde sıralanabilir. Ghasemi ve Hamzah (2011) Malezya'nın Gopeng Bölgesinin Ulu Geroh Köyü'nde ekoturizm uygulamalarına ilişkin planlamalarda, Malezya Doğa Derneği'nin önemli rol oynadığını belirtmektedirler. Bunlara ek olarak, Gümüşhane ve Bartın illerinin doğa turizmi master planlarının hazırlanması sürecinde, TEMA, TATUTA ve Dünya Yaban Hayatı Koruma Vakfı gibi sivil toplum kuruluşları, bilgi sağlanması bakımından önemli katkılar sağlamışlardır (<http://www.bakka.gov.tr> ve <http://bolge12.ormansu.gov.tr> Öte yandan, Erkuş-Öztürk ve Eraydın (2010: 120) çalışmasına göre, Antalya turizm bölgesinde, turizm ile ilgili sivil toplum kuruluşları (özellikle, turizm işletmecilerinin kurdukları birlikler) kendi faaliyet alanları ile ilgili yasal standartlar geliştirilmesine ilişkin düzenlemeler konusunda ve turizm politikası belirlenmesi hususunda (özellikle doğanın korunması konusunda) aktif rol oynamaktadırlar.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Turizm Pazarlaması Bakımından İşlevleri

Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) turizm pazarlamasını, "bir turistik istasyonun ya da turizm işletmesinin en yüksek kazanç elde etme hedefine uygun olarak, turizm ürününün pazarda iyi bir yer almasını sağlamak amacı ile turizm talebinin özelliklerini de dikkate alarak turistik ürün ile ilgili araştırma tahmin ve seçim yapmayı hedefleyen ve bu konularda alınacak kararlarla ilgili bir yönetim felsefesi" olarak tanımlamıştır (İçöz, 2001: 28). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere, turizm pazarlaması hem turizm işletmeleri hem de destinasyon düzeyinde yürütülen pazarlama çabaları ile ilgilidir. Turizm sisteminde yer alan kişi, örgüt ve kuruluşlarının çeşitliliği göz önüne alındığında, sivil toplum kuruluşlarının, turizm pazarlaması bakımından da önemli işlevleri bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Turizm pazarlamasının temel amaçlarından birinin rakip turizm işletmeleri veya destinasyonlar karşısında rekabet avantajı elde etmek olduğu söylenebilir. (2000: 240), turizm sistemi bakımından rekabetçiliği; bir turistik destinasyonun rakipleri karşısında pazardaki konumunu korurken, destinasyon kaynaklarının devamlılığını sağlayacak katma değerli ürünler yaratma ve entegre edebilme yeteneği olarak tanımlamıştır. Hassan'a (2000) göre, sürdürülebilir turizm sistemi içinde, bir destinasyonun pazardaki rekabetçiliğinin dört temel belirleyicisi bulunmaktadır. Bunlar; talep yönlülük, rekabetçi avantajlar, destinasyondaki turizm endüstrisinin yapısı ve çevreye bağlılıktır. Bu rekabetçilik belirleyicilerinden endüstri yapısının alt bileşenlerinden biri, destinasyondaki turizm paydaşlarıdır. Destinasyondaki önemli turizm paydaşlarından biri de o destinasyondaki sivil toplum kuruluşlarıdır (Hassan 2000: 241). Buradan anlaşılacağı üzere, sivil toplum kuruluşlarının turizm pazarlaması bakımından en önemli işlevi, destinasyon rekabetçiliğinin belirleyicilerinden biri olmalarıdır. Sivil toplum kuruluşlarının destinasyon rekabetçiliğine katkı sağlamaları, turizm ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının destinasyon yönetim örgütlerinin yönetim kademelerinde yer almaları veya destinasyon yönetim örgütlerinin birer bileşeni olmaları şeklinde karşımıza çıkabilmektedir.

Borzyszkowski'nin (2013: 369-370) çalışmasına göre destinasyon yönetim örgütleri, yalnızca kamu, kamu-özel sektör ortaklığı veya destinasyondaki turizm işletmecileri derneklerinin bir araya gelip oluşturduğu yapılanmalar şeklinde faaliyet gösterebilmektedirler. Dolayısıyla, bir destinasyondaki sivil toplum kuruluşları, faaliyet gösterdikleri destinasyonların, destinasyon yönetim örgütlerinde rol alabilmektedirler. Bornhorst, Ricthie ve Sheehan (2010: 573), destinasyon yönetim örgütlerinin işlevlerini aşağıdaki gibi sıralamışlardır:

- Destinasyondaki turizm paydaşları arasında koordinasyonun sağlanması, böylelikle turizm ile ilgili konularda tek sesliliğin sağlanması.
- Destinasyonda turizm gelişimi konusunda liderlik yapmak, yerel halkın haklarına ve turizm endüstrisinin gerekliliğine dikkat çekmek,
- Turizm gelişimine destek sağlamak,
- Destinasyona gelen ziyaretçilere yönelik, ziyaretçi bürolarının kurulması ile olası ziyaretçilere destinasyona gelmeden önce ve geldikten sonra bilgi desteği sağlamak,
- Destinasyonda, turizmin farklı alt sektörleri arasında bağlantı kurulması ve etkin bir iletişim kurulmasına katkı sağlamak.

Turizm sistemi içinde büyük ölçekli ve küresel boyutta faaliyet gösteren turizm işletmeleri olduğu gibi, daha çok yerel halktan işletmecilerin sahip olduğu küçük turizm işletmeleri de (örneğin, oda+kahvaltı hizmeti sunan pansiyonlar veya küçük oteller) bulunabilmektedir (Lee-Ross ve Lashley, 2008: 145). Küçük ölçekli turizm işletmelerinin, pazarlama bütçeleri, büyük ölçekli turizm işletmeleri ile kıyaslanamayacak derecede düşüktür. Bu nedenle, küçük ölçekli turizm işletmelerinin, ulusal veya bölgesel düzeydeki pazarlara ulaşma olanaklarının sınırlı olduğu söylenebilir. Sivil toplum kuruluşlarının turizm pazarlaması açısından üstlendikleri işlevlerden bir diğeri olan "küçük turizm işletmelerinin pazarlara erişimlerini kolaylaştırma" işlevi bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Forstner (2004: 497-514) kırsal turizmde, turistik ürün üreticilerinin pazarlara erişiminde sivil toplum kuruluşlarının rollerini inceleyen bir çalışma gerçekleştirmiştir. Yazar, kırsal turizmde yerel üreticilerin karşılaştıkları en önemli sorunların; pazarlara olan uzaklık ve pazarlar hakkındaki bilgi eksikliği olduğunu belirtmektedir. Yerel turizm işletmecilerinin ve turistik ürün üreticilerinin pazarlara olan uzaklığı ve pazarlar konusundaki bilgi eksikliklerinin bulunması noktasında turizm ile ilgili sivil toplum kuruluşları devreye girmektedir. Sivil toplum kuruluşları, yerel turistik ürün üreticilerinin, pazarlara erişiminde aracı rol üstlenmenin yanı sıra, yerel turistik ürün üreticilerinin turizm pazarlarına erişim ve analiz konusunda danışmanlık ve eğitim desteği sunabilmektedirler (Forstner, 2004: 503). Namibian Community-based Tourism Association (NACOBTA) ve Uganda Community Tourism Association'nın (UCATO) ülkelerindeki faaliyetleri örnek olarak gösterilebilir. Marter ve Wandschneider (2002) sivil toplum kuruluşlarının, yerel üreticilerinin, üretim süreçlerinin çıktıklarına ilişkin standartlar getirilmesi, yerel üreticilere teknik destek sağlanması, yerel üreticilerinin finansal kredi kaynaklarına ulaşmalarında ve yerel

üreticilerinin kamu otoriteleri olan ilişkilerinin geliştirilmesi gibi hususlarda önemli katkılar sunabileceklerini belirtmektedirler.

Turizm sisteminde sivil toplum kuruluşlarının destinasyonların tanıtımı konusunda da önemli işlevleri bulunmaktadır. Avcıkurt (2005: 1), turizmde tanıtıma; bir ülke veya işletme hakkında, onun menfaatlerine uygun, onun lehinde olumlu imaj yaratmak, saygınlığını arttırmak amacıyla, belirli bir plan, politika dahilinde ve koordinasyon içinde açık, sürekli, yoğun ve sistemli bir şekilde yürütülen faaliyetler olarak tanımlamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının, tanıtımadaki işlevleri değişik şekillerde ortaya çıkmaktadır. Presenza, Sheehanve Ritchie, (2005), destinasyon yönetim örgütlerinin turizm tutundurması bakımından işlevlerini; festival türü etkinlikler düzenleme, doğrudan pazarlama, ticari fuarlara katılma, reklam kampanyaları yürütme, alıştırma turları, yayın yapma, broşür hazırlama ve internet üzerinden pazarlama aktiviteleri yürütme şeklinde sıralamışlardır.

Sivil toplum kuruluşlarının turizm tanıtımı konusundaki işlevleri konusunda çeşitli örnekler verilebilir. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin (STGM) sivil toplum kuruluşları veri tabanında faaliyet alanını "turizm" olarak belirten 86 sivil toplum kuruluşunun 18'i belirli bir ilin veya destinasyonun "tanıtma" derneğidir (www.stgm.org). Öte yandan, her yıl düzenlenen Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı (EMİTT) katılımcı kataloguna göre, 2014 yılında EMİTT fuarına katılan turizm ile ilgili dernek/birlik sayısı 62'dir (<http://emittistanbul.com/fuar-katalogu/>). Bu derneklerin büyük çoğunluğu bir destinasyonun veya ilin "tanıtma" dernekleridir. Çakıcı ve Kızılırmak'ın (2009) çalışması da yerel turizm tanıtma vakıflarının, destinasyonların tutundurulması bakımından önemli roller üstlendiklerini göstermektedir.

Turizm pazarlaması bakımından, sivil toplum kuruluşlarının yerine getirdiği bir diğer önemli işlev ise, turizm hizmetlerine/ürünlerine ilişkin standartların getirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. Sivil toplum kuruluşları bu işlevi, turizm işletmelerine yönelik sertifikalandırma/belgelendirme uygulamaları ile hayata geçirmektedirler. Örneğin, Uluslararası Ekoturizm Topluluğu (International Ecotourism Society) ekoturizm alanında faaliyet gösteren işletmelere yönelik belgelendirme çalışmaları yürütmektedir (www.ecotourism.org). Ayrıca, "Greenglobe 21", "Rainforest Alliance" adlı sivil toplum kuruluşlarının turizm işletmelerine yönelik belgelendirme uygulamaları da mevcuttur (www.greenglobe.org ve www.rainforest-alliance.org). Bu tip belgelendirme uygulamaları ile turistik hizmetlere/ürünlere ilişkin standartlar getirildiği için turizm pazarlama karmasının ürün/hizmet elemanı içinde değerlendirilebilir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Bakımından İşlevleri

Turizm, dünyanın en geniş endüstrilerinden biri olarak yeryüzünde oldukça önemli oranda çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik etkilere sahiptir (Duran ve Harman, 2013). Turizm sisteminde, bir destinasyondaki doğal, sosyal ve kültürel

kaynaklar turistlerin tüketimine sunulmaktadır. Bu noktada, turizme konu olan kaynaklarının gelecek nesillerinin kullanımı için devamlılığına, diğer bir ifade ile sürdürülebilirliğine ilişkin kaygılar ortaya çıkmaktadır. Kahraman ve Türkay, (2006) sürdürülebilir kalkınmayı, temel çevresel, sosyal ve ekonomik hizmetlerin, bu hizmetlerin dayandığı ekolojik ve toplumsal sistemlerin varlığını tehdit etmeksizin, herkese sunulabildiği gelişme olarak tanımlamaktadırlar (aktaran Duran, 2009: 38). Sürdürülebilir kalkınmanın amacı; bireylerin temel gereksinimlerinin karşılanması, toplumdaki yaşam standardının iyileştirilmesi ve güvenli bir geleceğin inşa edilmesidir. Turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması her zaman kolay değildir. Bu nedenle, turizm endüstrisine rehberlik edecek ilkelere ihtiyaç duyulmaktadır. Duran (2009: 48) sürdürülebilir turizme rehberlik edebilecek temel ilkeleri aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- Kaynakların sürdürülebilir kullanımı,
- Aşırı tüketimin ve atıkların azaltılması,
- Çeşitliliğin sürdürülmesi,
- Turizmin planlama kapsamına alınması,
- Yerel ekonomilerin desteklenmesi,
- Yerel toplumu kapsamaması,
- İlgili gruplara ve halka danışma,
- Çalışanların eğitimi,
- Sorumlu bir turizm pazarlaması anlayışı ve
- Araştırma sorumluluğudur.

Bir destinasyondaki turizm ile ilgili sivil toplum kuruluşları, turizm sistemindeki temel paydaşlarının başında geldikleri için, o destinasyonda sürdürülebilir turizm gelişiminin sağlanması konusunda önemli işlevlere sahiptirler (Wearing, McDonald ve Ponting, 2005: 426). Turizm her ne kadar yoksulluğu azaltma aracı olarak görülse de (Kennedy ve Dornan, 2009: 184) çoğu zaman turizmden elde edilen gelirler yerel halkın tümüne eşit bir şekilde dağılmamakta ve gelişmekte olan ülkelerdeki gelir dağılımı eşitsizliği devam edebilmektedir. Yerel sivil toplum kuruluşları, yerel halkın turizmden elde ettiği kazanımların artırılmasına yönelik geliştirdikleri projeleri hayata geçirerek yoksulluk ile mücadele etmektedirler. Örneğin, Kennedy ve Dornan (2009) çalışmalarında, turizm ile ilgili 12 sivil toplum kuruluşu yöneticisi ile görüşme gerçekleştirmişlerdir. Görüşme yapılan 12 sivil toplum kuruluşunun biri hariç tümünde, yöneticiler, kuruluşlarının temel amacının turizm aracılığı ile yoksulluğu azaltmak ve buna yönelik projeler geliştirmek olduğunu belirtmişlerdir.

Sivil toplum kuruluşları sürdürülebilir turizm kalkınması konusundaki işlevlerini, yerel halkın güçlendirilmesi/desteklenmesi yolu ile de yerine getirebilmektedirler. Ghasemi ve Hamzah (2011) Malezya'nın Gopeng Bölgesinin Ulu Geroh Köyü'nün ilişkin yapmış oldukları çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının yerel halka katkılarını; ekonomik güçlendirme, sosyal güçlendirme, psikolojik güçlendirme ve politik güçlendirme başlıklarında incelemişlerdir. Çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının, ekonomik güçlendirmede sınırlı kaldığı (sivil toplum

kuruluşlarının gelirlerinin hayırseverlerin bağışları ile sınırlı olması nedeni ile), ancak sosyal güçlendirme, psikolojik güçlendirme ve politik güçlendirme konusunda çeşitli projelerin hayata geçirildiği tespit edilmiştir. Bircan ve diğer.(2010) Beypazarı'nda sürdürülebilir turizm gelişimini inceleyen çalışmalarında, sivil toplum kuruluşlarının Beypazarı'nda sürdürülebilir turizm konusunda uluslararası fonlardan (örneğin AB fonları) destek alarak önemli projeler geliştirdiklerini tespit etmiştir.

Doğal kaynakların korunması sürdürülebilir bir turizm kalkınmasının vazgeçilmez unsurlarındandır. Sivil toplum kuruluşları, destinasyonlarda, çevrenin korunmasına yönelik hayati öneme sahip faaliyetlere imza atmaktadırlar. Erkuş-Öztürk ve Eraydın'ın (2010: 120) çalışmasına göre, Antalya'da, turizm ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının (özellikle, turizm işletmecilerinin kurdukları birlikler) aktif rol oynadıkları konuların başında doğanın korunması gelmektedir. Lovelock (2003: 10-11) çevreci sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir turizm konusunda yapmış oldukları faaliyetleri; halkın eğitimi, basın bültenleri yayınlama, politikacılara yönelik lobi faaliyetleri yürütme, yerel yönetimlere yönelik lobi faaliyetleri, toplumsal protestolar, toplumsal dilekçe/şikayet mektubu yazma kampanyaları, turizm sektör temsilcileri ile görüşmeler yapma, kamu otoritesine karşı yasal yollara başvurma ve diğer çevreci sivil toplum kuruluşları ile işbirliğine gitme şeklinde sıralamıştır.

Simpson (2008: 8), sivil toplum kuruluşlarının turistik destinasyonlarda iş etiğinin geliştirilmesi ve turizm işletmelerinin hesap verebilirliğinin sağlanması açısından önemli roller üstlendiğini belirtmektedir. Ayrıca, turizm işletmelerine yönelik belgelendirme yapan sivil toplum kuruluşlarının (özellikle ekoturizme yönelik belgelerde) turizm işletmelerinde çevre dostu uygulamaların standart hale getirilmesi ile sürdürülebilir turizme katkı sağladıkları da söylenebilir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Turizm Araştırmaları ve Eğitimi Bakımından İşlevleri

Turizm araştırmalarını; turizme konu olan olay ve olguları, olay ve olgular arasındaki ilişkileri sistematik bir şekilde ve bilimsel bakış açısı ile inceleyen ve açıklamaya çalışan çabalar toplamı şeklinde tanımlamak mümkündür. Simpson (2008: 8), sivil toplum kuruluşlarının turizm sistemi içinde, turizm ile ilgili araştırmalar yürütme ve danışmanlık yapma (yerel halka veya turizm işletmelerine) rolleri bulunduğunu belirtmektedir.

Turizm ile sivil toplum kuruluşları, turizm araştırmaları bakımından işlevlerini, doğrudan turizm ile ilgili araştırma projeleri yürüterek veya turizm ile ilgili kongre, konferans veya çalıştay vb. bilimsel toplantılar organize ederek yerine getirebilmektedirler. Örneğin, tüm dünyadan seyahat ve turizm alanında çalışan akademisyenler ve sektör temsilcilerinden üye kabul eden, Seyahat ve Turizm Araştırmaları Derneği'nin, (Travel and Tourism Research Association-TTRA) internet sayfası incelendiğinde, bu derneğin üyelerinin oldukça geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve derneğin dünya çapında dokuz bölgede (Avrupa, Asya-Pasifik, Kuzey Amerika vb.) temsilciliği olduğu anlaşılmaktadır. TTRA, her yıl düzenli olarak uluslararası bir konferans düzenlediği gibi, bölge bazında da toplantılar düzenlemektedir (<http://www.ttra.com/events/chapter-conferences/>). ATLAS

araştırma grubu da, tüm dünyadan turizm konusunda çalışan araştırmacıların bir araya geldiği bir sivil toplum platformu olarak kabul edilebilir. ATLAS araştırma grubu, Avrupa, Afrika, Asya-Pasifik ve Amerika temsilciliklere ve araştırmacıların konularına göre, bağımsız seyahat, iş seyahatleri, özel ilgi turizmi, şehir turizmi ve gastronomi turizmi vb. konularda ilgi gruplarına sahiptir. ATLAS araştırma grubu da, her yıl düzenli bilimsel toplantılar organize etmektedir (www.atlas-euro.org).

Sivil toplum kuruluşlarının turizm araştırmaları bakımından işlevlerine Türkiye’den de örnekler verilebilir. Ülkemizde faaliyet gösteren Turizm Araştırmaları Derneği (TURAD), Türkiye turizmi ile ilgili konularda araştırmalar yapmakta ve sektör bazlı raporlar hazırlamaktadır (www.turad.org). Sivil toplum kuruluşları çeşitli konularda pazar analizleri yaparak turizm işletmecilerine katkı sağlayabilmektedirler. Örneğin, Adana Sağlık Turizmi Derneği (ASTD) (,) 2012 yılında “Sağlık Turizmi Irak Pazar Araştırması” adlı bir çalışma yaparak, sağlık turizmi alanında faaliyet gösteren işletmelere Irak pazarı konusunda önemli katkılar sunduğu söylenebilir (www.astd.org).

Turizm ile ilgili sivil toplum kuruluşları, turizm araştırmalarının yanında, turizm eğitiminde önemli işlevlere sahiptirler. Sivil toplum kuruluşları özellikle, yerel halka ve turizm işletmecilerine çeşitli konularda eğitim verebilmektedirler. Sivil toplum kuruluşlarının verdikleri bu eğitimler bir yandan turizm işletmelerinin pazarlama faaliyetlerine katkı sağlarken (örneğin, Adana Sağlık Turizmi Derneği’nin, 2013 yılında Adana’daki sağlık ve turizm işletmelerine yönelik “Sağlık Turizminde Pazarlama ve Satış Eğitimi” adlı eğitim), bir yandan da yerel halkın turizm ile bilgi düzeyinin ve farkındalığını artırarak (Örneğin, sivil toplum kuruluşlarının Malezya’nın Gopeng Bölgesinin Ulu Geroh Köyü’nde yerel halka ekoturizm konusunda verdikleri eğitimler) sürdürülebilir turizm kalkınmasına katkı sağlayabilmektedir (www.astd.org., Ghasemi ve Hamzah, 2011).

Sonuç ve Öneriler

Sivil toplum kuruluşları, gönüllülük esasına dayalı olarak, kişilerin veya kuruluşların bir araya gelip oluşturduğu kar amacı gütmeyen örgütlenme biçimleri olarak tanımlanabilir. Günümüz toplumlarının karşı karşıya kaldıkları sorunlarla mücadelede devlet veya özel sektör yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizlik noktasında, üçüncü sektör olarak adlandırılacak, sivil toplum kuruluşları devreye girmekte ve devlet ve özel sektörün yetersiz kaldığı alanlarda, toplumsal konulara ilişkin belirledikleri idealler doğrultusunda çeşitli faaliyetler içine girmektedirler.

Turizm sistemi, birçok değişik kesimden turizm işletmeleri ve turizm paydaşlarının bir araya gelip oluşturduğu bir yapı olarak kabul edilebilir. Birçok paydaşın bulunduğu turizm sistemi içinde paydaşlar/kesimler arası koordinasyonun sağlanması ve turizm ile ilgili sorunlara çözümler geliştirilmesi konusunda sivil toplum kuruluşlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kuramsal bir inceleme olarak kabul edilebilecek bu çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının turizm sistemindeki işlevleri tartışılmıştır.

Turizm sisteminde oldukça farklı türde sivil toplum kuruluşları (dernekler, birlikler, vakıflar vb.) bulunmaktadır. Bu sivil toplum kuruluşları, yerel, bölgesel,

ülkesel veya küresel düzeyde faaliyet gösterebilmektedirler. Örneğin, Adana Turizm Tanıtma Derneği yerel düzeyde, Çukurova Turistik İşletmeciler ve Otelciler Derneği bölgesel düzeyde, Turistik Otelciler Federasyonu ülkesel düzeyde, Ecotourism Society (Ekoturizm Topluluğu) ise küresel ölçekte faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına örnek olarak verilebilir. Turizm sisteminde bulunan paydaşların oldukça değişik kesimlerden oluşması, sivil toplum kuruluşlarının turizm sistemindeki işlevlerinin de değişik başlıklarda incelenmesine olanak sağlamaktadır. Örneğin, Aydın ve Selvi (2012) kırsal turizmde sivil toplum kuruluşlarının rollerini inceledikleri çalışmalarında, Düzce ilindeki yerel sivil toplum kuruluşlarının kırsal turizm üzerinde yeterince etkili olmadıklarını, fakat Akçakoca'daki sivil toplum kuruluşları ile turizm ve çevre amaçlı kurulan sivil toplum kuruluşlarının kırsal turizm üzerinde daha etkili olduklarını tespit etmişlerdir.

Sivil toplum kuruluşlarının turizm sistemindeki işlevlerinin incelendiği bu çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının işlevleri; turizm politikası ve planlaması, turizm pazarlaması, sürdürülebilir turizm kalkınması ve turizm araştırmaları ve eğitimi kapsamında incelenmiştir. Turizm politikası ve planlaması bakımından sivil toplum kuruluşlarının temel işlevleri; yerel halkın turizm politikası ve planlamasında karar alma süreçlerine katılımının sağlanması ve turizm destinasyonlarında yönetimin hayata geçirilmesi hususunda katkı sunulmasıdır.

Sivil toplum kuruluşlarının, turizm pazarlaması bakımından işlevlerinin başında, turizm destinasyonlarında sürdürülebilir bir rekabetçiliğe katkı sağlanması gelmektedir. Bunu, küçük ölçekli turizm işletmelerinin küresel pazarlara açılma hususunda katkı sağlanması ve turizm işletmelerine yönelik belgelendirme çalışmaları ile hizmet standartları getirilmesi takip etmektedir.

Sürdürülebilirlik, bir destinasyonda turizm faaliyetlerinin devamlılığı bakımından olmazsa olmaz unsurların başında gelmektedir. Sivil toplum kuruluşları, sürdürülebilir turizm kalkınmasına da katkılar sağlamaktadırlar. Bu katkılar; yoksulluk ile mücadele, doğal çevrenin korunması, yerel halkın güçlendirilmesi konularında ortaya çıkmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının, turizm araştırmaları ve eğitimi bakımından turizm sistemi içindeki en önemli işlevleri, turizm araştırma derneklerinin yürüttüğü araştırmalar, hazırladıkları sektör bazlı raporlar ve düzenledikleri bilimsel toplantılar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Buna ek olarak sivil toplum kuruluşları, gerek turizm işletmecileri gerekse de yerel halkın eğitime dönük projeler ile turizm eğitime katkı sağlamaktadırlar.

Bu çalışma kapsamında turizm işletmecileri ve kamu otoritelerine bir dizi önerinin de getirilmesi olanaklıdır. Kamu otoritelerine yönelik önerilerden ilki, turizm ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaştırılması için yerel halkı ve turizm işletmecilerini teşvik etmeleri ve kolaylaştırıcı rol üstlenmeleridir. Buna ek olarak, kamu otoriteleri, bir destinasyona yönelik turizm politikaları belirlenirken ve planlar hazırlanırken, o destinasyondaki sivil toplum kuruluşlarını mutlaka politika belirleme ve planlama sürecine dahil etmelidirler. Turizm işletmecilerinin kurdukları sivil toplum kuruluşlarının genel olarak konaklama endüstrisindeki işletmeciler ağırlıklı olduğu söylenebilir. Bu nedenle, turizm endüstrisinin farklı alt sektörlerinde

de işletmecilerin bir araya gelip sivil toplum kuruluşu tipinde bir yapılanmaya gitmeleri, o sektörde koordinasyon ve iş birliğinin artmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

İleriki yıllarda, turizmde sivil toplum kuruluşlarının rolü ve işlevleri konusunda yapılacak araştırmalar için de çeşitli öneriler getirilebilir. Bunlardan ilki, sivil toplum kuruluşlarının turizm sistemindeki işlevleri üzerine alan araştırmasıyla desteklenen çalışmaların yaygınlaştırılmasıdır. Ancak, yapılacak çalışmalarda, turizm sisteminin bileşenleri arasındaki farklılıklar da dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

Akatay, A. ve Harman, S. (2014). *Sivil toplum kuruluşları: yönetim, yönetişim ve gönüllülük*, Ekin Yayınevi, Bursa.

Avcıokurt, C. (2005). *Turizmde tanıtma ve satış geliştirme*. Değişim Yayınları. Ankara.

Aydın, E. ve Selvi, M., S. (2012). Kırsal Turizm Tanıtımında Yerel Paydaşların Rolü: Artvin-Arhavi İlçesi Örneği, *International Journal of Social and Economic Science (IJSES)*, 2 (2): 133–144.

Araujo, L. ve Bramwell, B. (1999). Stakeholder assessment and collaborative tourism planning: the case of brazil's costa dourada project, *Journal of Sustainable Tourism*, (7), 356–378.

Barnett, Patricia (1999). Why NGOs have a stake in tourism, http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/175_ACP_EU_49_en.pdf. Erişim Tarihi; 10.02.2014

Bekmezci, M., Gürsoy, A., Ünkazan, Ç. ve Kaleli, Nilay, (2004) Sivil Toplum Kuruluşlarında Yönetim Ve Yönetici Profili, *1. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Küresel Demokrasinin Gelişmesi Ve Katılım Sağlanması Açısından Sivil Toplum Kuruluşları*, Çanakkale, 4-6 Haziran 2004.

Bircan, İ., Ülker, H. İ., Güneş, G., Karakoç, G., ve Poyraz, Z. (2010). Tourism destination sustainability and non-governmental organizations (ngo's): a case study of beypazarı, *Turkey Journal of Educational Travel*, (1), 17-32.

Bornhorst, T., Brent Ritchie, J. R., ve Sheehan, L. (2010). Determinants of tourism success for DMOs & destinations: an empirical examination of stakeholders' perspectives. *Tourism Management*, (31), 572-589.

Borzyszkowski, J. (2013). Legal forms of modern destination management organizations and their influence on the range of tasks and responsibilities. *UTMS Journal of Economics*, 4, 367-376

Burns, P. M. (2004). "Tourism planning: A third way?". *Annals of Tourism Research*, (31), 24-43.

Çakıcı A. C. ve Kızılırmak, İ. (2009). Yöresel turizm tanıtma vakıflarının incelenmesine yönelik bir durum çalışması, *10.Ulusal Turizm Kongresi*, 21-24 Ekim 2009, Mersin,

Duran, E. ve Harman, S. (2013), Turizmde Doğal, Sosyal ve Kültürel Kaynak Yönetimi (Ed.: Tükeltürk, Ş. A. ve Boz M.), *Turizmde Güncel Konu ve Yaklaşımlar* Detay Yayıncılık, Ankara. s. 403-430

Duran, E. (2009). Sürdürülebilir turizm kapsamında toplumsal ve kültürel kimliğin korunması: Gökçeada örneği. Basılmamış Doktora Tezi İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Erkuş-Öztürk, H., ve Eraydın, A. (2010). Environmental governance for sustainable tourism development: Collaborative networks and organisation building in the Antalya tourism region. *Tourism Management*, (31), 113-124.

Erşahin, S., (2003). Vakıf düşüncesini doğuran temel dinamikler üzerine *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı*, Ankara, 12–13 Mayıs 2003.

Forstner, K. (2004). Community ventures and access to markets: The role of intermediaries in marketing rural tourism products, *Development Policy Review*, (22), 497-514.

Ghasemi, M. & Hamzah, A. (2011). An evaluation of the role and performance of NGOs in community- based ecotourism at Ulu Geroh, Gopeng, Malaysia, *CIPD Monograph*, UTM University Malaysia,

Goeldner, C. ve Ritchie, B. (2012) *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*, Wiley Science. USA.

Güder, N. (2004). *Sivil toplumcunun el kitabı*, Ankara.

Güneş, İ. (2006) Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları, <http://Idari.Cu.Edu.Tr/Igunes/Yerel/Sivil1.Htm>, Erişim Tarihi; 10.02.2014

Hassan, S. (2000). Determinants of market competitiveness in an environmentally sustainable tourism industry. *Journal of travel research*, (38), 239-245.

Holden, A., ve Mason, P. (2005). Special issue: NGOs and sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, (13), 421-519.

Kahraman, N., ve Türkay, O. (2012). *Turizm ve çevre*. Detay Yayıncılık. Ankara

Kennedy, K., ve Dornan, D. A. (2009). An overview: Tourism non-governmental organizations and poverty reduction in developing countries. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, (14), 183-200.

Lee-Ross, D., ve Lashley, C. (2008). *Entrepreneurship and small business management in the hospitality industry*. Routledge. USA

Lovelock, B. (2003). A comparative study of environmental NGOs' perspectives of the tourism industry and modes of action in the South and South-East Asia and Oceania regions". *Asia pacific journal of tourism research*, (8), 1-14.

Marter A. ve Wandschneider, T. (2002). The role of NGOs and CBOs in marketing in Uganda: The potential in remote regions and in reaching the poor. Natural Resources Institute, Report No. 2699, UK.

Özdemir, S. (2004). Kar Gütmeyen Kuruluşlar (KGK) Ve Sosyal Refah'ın Sağlanmasında Artan Rolü, *I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Küresel*

Demokrasinin Gelişmesi Ve Katılım Sağlanması Açısından Sivil Toplum Kuruluşları, Çanakkale, 4-6 Haziran 2004.

Presenza, A., Sheehan, L., ve Ritchie, J. B. (2005). Towards a model of the roles and activities of destination management organizations. *Journal of Hospitality, Tourism and Leisure Science*, (3), 1-16.

Sabuncuoğlu, Zeyyat, (2000) *İnsan kaynakları yönetimi*, Ezgi Kitabevi, Bursa, Simpson, M. C. (2008). Community benefit tourism initiatives—A conceptual oxymoron?. *Tourism Management*, (29), 1-18.

Tosun, C. (2000). Limits to community participation in the tourism development process in developing countries. *Tourism management*, (21), 613-633.

Wearing, S., McDonald, M., & Ponting, J. (2005). Building a decommodified research paradigm in tourism: The contribution of NGOs. *Journal of Sustainable Tourism*, (13), 424-439.

Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi sivil toplum kuruluşları ve yönetim*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara

Yüksel, F., Bramwell, B., ve Yüksel, A. (2005). Centralized and decentralized tourism governance in Turkey. *Annals of Tourism Research*, (32), 859-886.

İnternet Kaynakları

<http://www.unwto.org>, (Erişim Tarihi:10.02.2014)

<http://www.wttc.org>, (Erişim Tarihi:10.02.2014)

<http://www.wango.org/resources.aspx?section=ngodir>, (Erişim Tarihi:10.02.2014)

<http://www.stgm.org.tr/tr/stoveritabani>, (Erişim Tarihi:10.02.2014)

<http://emittistanbul.com/fuar-katalogu/> (Erişim Tarihi:10.02.2014)

<http://www.bakka.gov.tr>, (Erişim Tarihi:10.02.2014)

<http://bolge12.ormansu.gov.tr>, (Erişim Tarihi:10.02.2014)

<http://www.ecotourism.org>, (Erişim Tarihi:15.02.2014)

<http://www.greenglobe.org>, (Erişim Tarihi:15.02.2014)

<http://www.rainforest-alliance.org>, (Erişim Tarihi:15.02.2014)

<http://www.ttra.com/events/chapter-conferences/>, (Erişim Tarihi:15.02.2014)

<http://www.atlas-euro.org>, (Erişim Tarihi:15.02.2014)

<http://www.turad.org>, (Erişim Tarihi:15.02.2014)

<http://www.astd.org>, (Erişim Tarihi:15.02.2014)

<http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/ngo4.pdf>, (Erişim Tarihi:15.02.2014)

<http://www.vgm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=62>(Erişim Tarihi: 02.06.2014)

<http://www.dernekler.gov.tr/tr/Mevzuat/kanun/5253-Dernekler-Kanunu.aspx>
(Erişim Tarihi: 02.06.2014)